

Právě proto, že ekonomická část je zpracovaná a náležitě dokumentovaná, poslední čtyřstránková kapitola, nazvaná „Reálné cíle nové strategie německého obchodu s Východem“, působí značně povrchným dojmem. Podstatou Krengelových doporučení je jistě pozitivní poznání skutečnosti, že německý obchod s Východem se nemůže rozvíjet na základě politických koncepcí nepřijatelných zejména v těch socialistických zemích, které se staly v minulosti obětí nacistické agrese. Lze s ním také souhlasit v tom, že na místo překonaných juristických formulací — Krengel výslovně uvádí „právo na výlučné zastoupení“ jako překonané stanovisko — musí nastoupit nová koncepce německé politiky. Pak velmi stručně uzavírá rovněž přijatelnou výzvu, že nová východní politika musí vycházet z uznání německé viny a připojuje závěrečnou větu: „Jedním z nejdůležitějších a nejučinnějších prostředků této politiky se může stát německý obchod s Východem.“ Ak-

ceptujeme-li tuto tezi, stále ještě chybí podrobnější pohled na skutečné možnosti prohloubení mezinárodní dělby práce mezi NSR a zejména východoevropskými socialistickými zeměmi, rozbor restriktivních ochrannářských vlivů, působení liberalizujících a ochrannářských tendencí a jejich vzájemný boj uvnitř německé ekonomiky, mezi různě zainteresovanými a politicky různě reprezentovanými odvětvími. Takový rozbor je nezbytnou součástí vědecky zkoumané problematiky, jinak autor zůstává nutně v oblasti, třeba dobře míněné, politické propagandy, jejíž zaměření podkládá čistě ekonomickými, tedy ne dost průkaznými materiály. Tomu by bylo možno zabránit jen na základě ucelené metodiky vědeckého zkoumání vzájemných vztahů politiky a ekonomiky ve vnější činnosti států. Taková metodika dosud nebyla vypracována.*)

K. ČERNÝ

SOCIALISTICKÁ INTEGRACE?

Michael Kaser, *COMECON*, Integration edition, Oxford University Press 1967.

Kniha oxfordského profesora Michaela Kasera věnovaná integračním problémům v plánovaných ekonomikách, nacházejícím svůj pozitivní i negativní výraz v existenci a činnosti RVHP, patří k poměrně malému počtu publikací, které na Západě na toto téma vyšly. A nebude nesprávné hned na počátku zdůraznit, že se řadí k těm nejpřednějším.

Prof. Kaser je k napsání knihy s takovým námětem mimořádně kvalifikován. Problémům socialistických zemí se věnuje již od roku 1947 a měl příležitost studovat je buď přímo na místě [za studijními účely navštívil většinu socialistických zemí], nebo jako pracovník mezinárodních organizací.

Českého čtenáře kniha překvapí hned několikrát. Udivující je především bibliografická a statistická fundovanost díla. Bez přehánění lze říci, že jen málo zásadnějších příspěvků věnovaných vymezené problematice (ať knižních nebo časopiseckých) uniklo autorově pozornosti. Z toho potom pramení i zdravá proporce mezi akcentem na teoretický rozbor a konkré-

problems of the planned economies, second

ní údaje, která je pro knihu charakteristická. To se projevuje nejen tehdy, když autor rozebírá určitý ekonomický problém, ale v zásadě i správným vymezením úlohy konkrétních politických faktorů a obecně teoretických tendencí v tzv. integraci socialistických zemí. Kaser osvědčuje nutnou míru nadhledu [tak běžnou pro západní autory, když hovoří o problémech vývoje socialistických zemí], pro niž je typická úporná snaha oddělit trvalé od dočasného, objektivní od subjektivního, zákonité od toho, co se za ně pouze vydává. Je ovšem na druhé straně nutné zdůraznit, že tento přístup by nebylo správné přičítat pouze autorově schopnosti, ale i možnostem a podmínkám, za nichž jeho kniha vznikala. Je zřejmé, že mnohé z toho, co o vzájemných vztazích socialistických zemí prohlašovali západní ekonomové či komentátoři, bylo pro jejich kolegy v socialistických zemích již dlouho víceméně známou věcí.

Rozdíl mezi oběma vydáními knihy [po-

*) Viz recenzentův článek v Mezinárodních vztazích č. 4/1968, str. 39—48.

prvé vyšla v roce 1965) je v jistém smyslu značný. Do druhého vydání se totiž autor pokusil zapracovat reformní návrhy na fungování a řízení socialistického hospodářství, tak jak se o nich v posledních letech v socialistických zemích diskutuje. Kniha tím dostala poněkud jiný záběr, i pokud se týče fungování RVHP, a vyznívá tak poněkud růžověji, než jak by tomu bylo po detailním studiu skutečných změn. Na rozdíl od některých jiných autorů (například Nova) nerozlišuje Kaser dost výrazně sovětské a československo-maďarské pojetí hospodářského reformem. Toto rozlišení by mu pravděpodobně samo o sobě zkorigovalo možnosti dosahu reformem na stav současné hospodářské integrace socialistických zemí.

Kniha je rozdělena do tří částí: Historie, Výsledky a perspektivy a Dodatky.

Jak už to bývá u prací podobného druhu, historická část je relativně nejhodnotnější. Autor v ní plně uplatnil svou schopnost, syntetického přístupu, hodnotícího pohledu i prezentace zajímavých, vysvětlujících podrobností. Navíc ve světle řady nových okolností jsme i my sami ochotní přijímat některé nezvratné skutečnosti s pochopením pro jejich reálný historický význam a nepodkládat jim rádo by „antikomunistický“, imperialistický náboj. Vznik RVHP vysvětluje Kaser v souvislosti s velmocenskou snahou USA uplatnit svůj vliv v Evropě prostřednictvím Marshallova plánu. „RVHP... vznikla po domnělém vyobcování [socialistických zemí] z Marshallova plánu a jako protiúder proti OEEC*). Tripartitní konference (Velká Británie, Francie, SSSR), která se konala v roce 1947 s cílem projednat evropskou účast na Marshallově plánu, ztroskotala na sovětských obviněních ze zamýšleného porušování národní suverenity ... dvě země z východní Evropy, které se formálně rozhodly Marshallův plán přijmout (Československo ho již formálně přijalo) svá rozhodnutí odvolaly...“ (str. 9). Kaser pak popisuje proces opouštění většiny mezinárodních organizací, který vyvrcholil založením separátní organizace socialistických zemí — RVHP — v lednu 1949 v Moskvě. Ukazuje zároveň na domnělý kontrast zdůrazňované národní suverenity při spolupráci socialistických zemí s „marshallisací“ západní Evropy, tj. s jejím podřízováním vlivu USA, a na promyšlené zdůrazňování uvedeného kontrastu. Některé postřehy, které jsou v knize uvedeny, působí dnes snad až příliš překva-

pivě. Ocitujme například, že E. Kardelj, jugoslávský ministr zahraničí, řekl v roce 1945 sovětskému velvyslanci, že „naše vztahy by měly být budovány na perspektivě, že Jugoslávie se v budoucnu stane součástí SSSR“, nebo to, že „po uzavření jugoslávsko-bulharské smlouvy v roce 1947 se vážně očekávalo vytvoření unie mezi oběma státy“ (str. 14).

Čtenář najde dále v první části Kaserovy knihy nejenom mnohé ilustrativní příklady všeobecně známé teze o „nekritickém přijímání sovětského způsobu industrializace“, ale seznámí se i s málo známými údaji o poválečných pokusech reformovat sovětský hospodářský mechanismus, které jsou spjaty se jménem tehdejšího předsedy Gosplanu Vozněsenského (byl zatčen v březnu 1949). Zdá se, že jedním z hlavních důvodů odstranění Vozněsenského nebyly ani tak obavy o vnitřní vývoj sovětského hospodářství, ale snah nepřipustit, aby se podstata jeho reformem přenesla do vztahů mezi socialistickými zeměmi.¹⁾

Pozoruhodné jsou i zbývající kapitoly první části knihy, které se postupně zabývají chronologickým vývojem situace v RVHP — ad hoc schůzkami v období 1950—1955, institucionálním zesílením v období 1956—1960 a rozcházejícími se zájmy v letech 1961—1966. Autorův výklad — i když by k tomu snad postup přijatý pro tuto část knihy sváděl — není nikdy schematický, líčí situaci vždy s plným pochopením pro její složitost, neomezuje se nikdy na absolutizaci jediného přístupu.

Poněkud jinak je tomu v druhé části knihy věnované postupně obchodu, technické spolupráci, cenovému systému a integraci. Autor zde přechází častěji ke srovnávání RVHP z hlediska problémů integrace a jejích výsledků s ostatními integračními seskupeními ve světě (zejména s EHS a ESVO). I když ani tady autor nezastírá mnohé problémy, český čtenář se nemůže zbavit dojmu, že kniha je v některých případech neúměrně důvěřivá k oficiálním prohlášením a údajům a již poněkud méně se zabývá tím, co z nich bylo skutečně beze zbytku realizováno. Máme ovšem za to, že tento rozdíl v obou částech knihy je do jisté míry nutný. Hodnocení věcí z historického hlediska nemůže přehlednět nesoulad mezi prohlášeními a objektivním vývojem, zatímco

¹⁾ Vozněsenskijs kládl eminentní důraz na fungování ekonomických nástrojů v hospodářství. Hlavní změnou, kterou pro-sazoval, byla reforma cenového mechanismu zaměřená na obnovení základního významu cenových relací.

*) Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci.

posuzování současnosti či perspektiv je odkázáno pouze na oficiální prameny, které jsou většinou spíše optimistické [dvojnásob to bude patrné u autora, žijícího trvale vně socialistických zemí]. Zároveň ovšem musíme připustit — a kniha nám k tomu dává dostatek podnětů — že autorova „dobrá vůle“ pramení i ze snahy přispět svým dílem k rozptýlení mnoha (a zdůrazněme, že ne vždy neoprávněných) obav z vlivu RVHP na rozvoj vztahů Východ — Západ. Připomeňme například ještě jednou Kaserovu optimis-

ticky zaměřenou interpretaci hospodářských reforem v socialistických zemích.

K bohaté faktografické vybavenosti díla přispívá kromě statistických tabulek a grafů i samostatná část Dodatky, kde se čtenář v přehledné formě seznámí s maximálním počtem podrobností a faktických údajů — daty a obsahem jednotlivých zasedání výkonného výboru, stálých výborů, jmenným obsazením jednotlivých komisí atd.

JAROSLAV VELÍŠEK

ESVO A KRIZE EVROPSKÉ INTEGRACE

The European Free Trade Association and the Crisis of European Integration, Graduate Institute of International Studies, Geneva, Michael Joseph Ltd., Londýn 1968, 323 str.

„Evropské sdružení volného obchodu a krize evropské integrace“ je týmovou prací studijní skupiny Graduate Institute of International Studies v Ženevě.

Těžiskem studie je analýza postavení ESVO v evropském a atlantickém kontextu a hodnocení jeho možností z hlediska sjednocení Evropy na co nejširší geografické základně. Zvláštní pozornost je věnována jednotlivým členským zemím ESVO, jejich politickému a hospodářskému významu.

Práce se zabývá historií evropského integračního procesu a atlantického společenství a současným stavem jejich vývoje. Tento jejich současný stav charakterizují autoři jako krizi. Její podstatu, pokud jde o západní Evropu, vidí v tom, že nebylo dosaženo integrace v přísném slova smyslu, tj. nedošlo „k rozdělení suverenity mezi integrujícími zeměmi a centrální autoritou“ a „k politické, ekonomické a vojenské integraci“ touto metodou (str. 31).

Pokud jde o atlantickou oblast jako celek, spatřují podstatu krize především v neúspěchu USA vytvořit politické partnerství s uníí evropských zemí podle Kennedého koncepce „velkého plánu“.

Příčiny krize nacházejí autoři v objektivním oživení národního sebevědomí, vyvolávajícího snahy po nezávislosti na Spojených státech (zejména Francie), v existenci „nukleárního deštníku“, v uvolnění napětí mezi Západem a Východem, v ekonomickém rozmachu západní Evropy a ve vzniku Číny jako světové mocnosti.

Za hlavní důsledek krize považují skutečnost, že „šest zemí, nejvíce nakloněných integraci v přísném slova smyslu, bylo zcela neschopno rozšířit ji do oblasti politiky a obrany a uplatnit ji většinovým

hlasováním o ekonomických záležitostech“ (str. 37).

V závěrečné kapitole se studie zabývá teoretickými možnostmi dalšího vývoje: zkoumá možnosti zachování daného stavu hospodářského a politického rozdělení západní Evropy. Hodnotí perspektivy gaulistické konstrukce „Evropy od Atlantiku po Ural“, rozvíjené společným úsilím Francie a Sovětského svazu, a proti ní stojící koncepce „Atlantické Evropy“, která by uznala vedoucí úlohu USA a přenechala určování politické rovnováhy oběma supervelmocem, obklopeným svými spojenci. A konečně připouští teoretickou možnost vytvoření „Společenství od San Franciska po Vladivostok“, jehož obsahem by byla spolupráce USA a SSSR, jednajících bez ohledu na zájmy evropských zemí.

Z hlediska praktických možností dalšího vývoje západoevropské integrace považují autoři za rozhodující působení vnitřních politických faktorů, které se uplatňují ve stanoviscích tří klíčových mocností západní Evropy: Francie, jež v zájmu obnovy své velikosti usluje o vytvoření politicky kontinentální Evropy, Velké Británie, která i nadále hodlá pokračovat v uplatňování svých zájmů v mimoevropských oblastech, a NSR, která v důsledku vlastní politické oblasti hledá oporu pro uskutečňování své politické linie jak u Francie, tak u Spojených států. Z vnějších faktorů, které tu budou působit, hodnotí americký postoj ovlivněný zájmem na rozšíření EHS a na vytvoření evropského pilíře atlantického společenství, spojeného s USA nejen ekonomickými, ale i vojenskými a politickými svazky. Z druhé strany váží vliv Sovětského svazu, který bude i nadále působit proti posílení západoevropského seskupení, což vyplývá z cha-